

آشنایی با عرفان اسلامی

تهیه و تنظیم:

دکتر محمد مهدی قائمی امیری

سرشناسه	: قائمی امیری، محمدمهدی، ۱۳۴۶-
عنوان و نام پدیدآور	: آشنایی با عرفان اسلامی/ تهیه و تنظیم محمدمهدی قائمی امیری.
مشخصات نشر	: تهران: معاد اندیشه، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	: ۳۹۴ ص.
شابک	: 978-622-231-052-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیبا
یادداشت	: کتابنامه
موضوع	: عرفان
موضوع	: Mysticism
رده بندی کنگره	: BP۲۸۶
رده بندی دیویی	: ۲۹۷/۸۳
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۷۰۷۱۷۷

عنوان کتاب: آشنایی با عرفان اسلامی

مؤلف: دکتر محمد مهدی قائمی امیری

ناشر: معاد اندیشه

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۹

شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۵۰۰/۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۲۳۱-۰۵۲-۳

همه ی حقوق مادی و معنوی این اثر برای مؤلف محفوظ است.

تکثیر و انتشار این اثر به هر صورت، از جمله بازنویسی، فتوکپی، ضبط الکترونیکی و ذخیره در سیستم های بازیابی و پخش، بدون دریافت مجوز کتبی و قبلی از مؤلف به هر شکلی ممنوع است.

این اثر تحت حمایت «قانون حمایت از حقوق مولفان، مصنفان و هنرمندان ایران» قرار دارد

فهرست اجمالی

۷	مقدمه
۱۱	بخش اول:
۱۲	فصل اول: تاریخچه عرفان
۴۳	فصل دوم: عرفان چیست، عارف کیست؟
۶۳	فصل سوم: ادراک و بانی اصلی عرفان
۷۹	فصل چهارم: اسلام و عرفان و تاریخ
۱۲۱	فصل پنجم: معرفت‌شناسی عرفان
۱۴۹	فصل ششم: زیان عرفان
۱۶۷	بخش دوم:
۱۷۱	فصل اول: هستی‌شناسی عرفانی
۱۸۷	فصل دوم: خداشناسی عرفانی
۱۹۳	فصل سوم: جهان‌شناسی عرفانی
۲۰۱	بخش سوم:
۲۰۵	فصل اول: شناخت انسان و ابعاد وجودی او
۲۳۳	فصل دوم: انسان کامل
۲۴۳	فصل سوم: نبوت، رسالت، خلافت، ولایت

۲۵۳ بخش چهارم:

۲۵۷ فصل اول: کلیات

۲۶۵ فصل دوم: آداب سیر و سلوک

۳۱۹ فصل سوم: منزل و مقامات

۳۵۳ فهرست منابع: مأخذ مورد استفاده

۳۵۹ فهرست تفصیلی مطالب

مقدمه

با ظهور دین مبین اسلام، و با وجود شخصیت تابناک حضرت خاتم الانبیاء (صلی الله علیه وآله) و امیرالمؤمنین علی (علیه السلام) و اهل بیت عصمت (علیهم السلام)، واقعه‌ای بی‌نظیر در تاریخ بشر رخ داد که منجر به خیزش علمی و اجتماعی و عملی شد و فرهنگ خاصی را به دنبال داشت که از آن به فرهنگ اسلامی یاد می‌شود. در دل این جنبش، خیزشی معنوی و گسترده و دامنه‌سوار گرفت و در دامن اسلام رشد فزاینده و بالنده یافت که از آن به عرفان اسلامی یاد می‌شود. عرفان یا مباحثی پیرامون شناخت خداوند و به عبارت روشن‌تر خدامحوری همساز با آموزه‌های بی‌شائبه از پیش شکوفا شد تا جایی که در اندک زمانی به درختی تنومند و با شاخ و برگ بی‌شمار تبدیل شد و بر تارک علوم معرفتی دینی تکیه زد، بدان سان که اینک تحلیل فرهنگ اسلام بدون بررسی و نظر در عرفان اسلامی ممکن و میسر نیست. هر چند پیشینه خدامحوری را می‌توان در اساق تاریخ بشر و شاید همراه با پیدایش انسان بر روی زمین جستجو کرد، لکن مراد ما در این سخن، آن نوع از عرفان است که در این محیط و با آموزه‌ها و شخصیت‌های اسلامی شکل گرفت. منظور، نوعی جهان‌بینی خاص با تکیه بر خدامحوری و مسلک و روش عملی و ویژه جهت دستیابی به هدف اصلی یعنی وصول به حق و شناخت حق تعالی و فناء فی الله است. دانشی که در دو بعد نظری و عملی، ساحت‌های مختلف معرفتی را درنوردید و با سایر شاخه‌های معارف به رقابت پرداخت و در نهایت با توجه به موضوع و هدف و محتوا در صدر مجلس معارف نشست. در مقام نظر، این فایده اسلامی برتری یافت و در مقام عمل گوی سبقت از اخلاق اسلامی ربود و در وادی ادب شاهکارهای جاودانه‌ای بر جای نهاد و در زمینه رشد و تربیت استعدادها، بدون هم‌آورد باقی ماند و در مجال فهم معارف دینی، به غایات و اهداف و روح و باطن شریعت رو آورد و با حفظ ظاهر، فهم واقع و درون را جویا شد، و در مورد روش و متد، رویکرد شهود و کشف و علم حضوری را با حفظ دو میزان عقل و وحی برگزید و بدین گونه چون شجره طیبه‌ای بی‌بدیل به بار نشست که هر روز تشنگان وادی معرفت و سوختگان طریق را از زلال معارف سیراب می‌سازد و راهی نظری

و عملی فراروی جویندگان هدف خلقت فراهم می‌آورد و کام‌ها را از شهد شیرین سفره گسترده معنویت زنده نگاه می‌دارد.

انسان هیچ‌گاه از گرایش‌های شورانگیز معنوی و ساحت باطنی درونی دور نبوده است لکن عوائق و موانع، حجاب‌ها و زنگارها سبب دوری او از اصل خویش شدن شده است، و هرگاه بستر مناسبی برای ظهور این استعداد فراروی او بوده است و یا با تازیانه‌های سلوک خرق حجاب کرده است سر از آستین ظاهر برآورده و بر آستان محبوب، سر نهاده است. روح او چون گیاه قابل رشد و ثمربخش در گرو اندیشه و عمل بوده است و تحقق هدف و تکامل روحی و معنوی او، وامدار شناخت فکری و عملی یا عرفان نظری و عملی بوده است. نهایی او سیر وصول به توحید و حق است و این مهم با سلوک عملی و گام به گام همراه با درکی روشن و حضوری و شهودی از حق میسر است. این دانش متکفل بیان معارف شهودی در بعد نظر و عمل است.

دین خدا همان مسیر و ترسیم تکامل انسان در دستورالعمل برای سعادت ابدی او است، تزکیه و تعلیم، دو راهکار و تنها راه برای وصول به حق است، که از آن به صراط مستقیم نیز یاد می‌شود:

«هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ»^۱

بنابراین ارسال رسل و بعثت انبیاء به غرض ارائه صراط مستقیم است و صرف در دو بعد نظر و عمل در پی تحقق این هدف، و عرفان روش و طریقه‌ای در کشف حقیقت با تکیه بر اشراق و شهود و محوریت خدا و معرفه الله است. عرفان دلپذیرترین راه پرستش، یعنی پرستش با شکر و محبت و نه بندگی و کرنش از سر بیم و طمع است. عرفان راهی برای درک حقایق دینی در برابر ظواهر دینی و تفکر عقلی است. و نمایانگر بعد درونی و باطنی اسلام است. معنادهنده زندگی و زیباترین جلوه حیات روحی انسان است.

عرفان در مفهوم گسترده خود یعنی شناخت توأم با ذوق و شهود و باطن‌گرایی، در میان تمام مکاتب و مذاهب حضور دارد، اما آنچه در این مقام مهم است نحله‌ای است که در سایه فهم قرآن و سنت شکل گرفت و در واقع بیان‌گر بعد باطنی اسلام است. تفسیر انفسی قرآن و سنت و راهی در دل صراط مستقیم. و گلی خوشبو در گلزار معانی و حقایق قرآنی. عرفان اسلامی هر چند فرقه‌ای مجزا و در عرض فقه و کلام و محسوب نمی‌گردد، لکن دارای دو جنبه شناختی و اجتماعی است. که هر گاه نظر به جنبه معرفتی و شناختی است از همین واژه یعنی عرفان بهره‌گیری می‌گیرند و هر گاه نظر به جنبه اجتماعی و ساختار خاص و آداب و مراسم و زندگی ویر، از آن است. از آن به تصوف یاد می‌شود. در این نوشتار جنبه اجتماعی این گروه و دانش مدنظر نیست، بلکه وجه همت ما جنبه علمی، فرهنگی و معرفت‌شناختی آن است. هر چند برای روشن ساختن جایگاه و بیان امتیاز آن بر سایر شاخه‌های معرفتی، ناچار به گذری به ابعاد اجتماعی، تاریخچه و اصول عملی آن هستیم. همچنین زبان و اصطلاحات ویژه این علم سبب شده است تا طرح آن با ادبیاتی متاهل باشد و بدین سبب لازم است اصطلاحات آن را اجمالاً بشناسیم و اصول و مبانی بنیادین آن را در حد وسع و امکان روشن سازیم.

ناگفته پیداست که رسالت این نوشته صرفاً آشنایی جمالی با عرفان اسلامی است و هرگز در پی تبیین و توضیح تفصیلی مباحث نبوده‌ایم، بدین جهت خصوصاً در بحث‌های عرفان نظری و انسان کامل، بسیاری از عناوین یا مطرح نشده است و یا به اشاره و اجمال از آن عبور کرده‌ایم. دلیل این کار دشواری و پیچیدگی برخی مباحث معرفتی را اصطلاحات عرفانی بوده است که برای مرحله آشنایی و بدون گذراندن مقدمات فلسفی، فهم آن انسان نیست، همچنین عدم تطویل نوشته، که بتواند برای دانش‌پژوهان در مدت زمانی محدود مفید فایده باشد، انگیزه دیگر در این اقدام بوده است. امید آنکه این اثر بتواند جرقه‌ای برای آگاهی و آشنایی با مفاهیم عرفانی باشد تا طالبان این مسیر، بتوانند در ادامه راه، به تفصیل از بوستان معرفت عرفانی بهره‌مند گردند.